

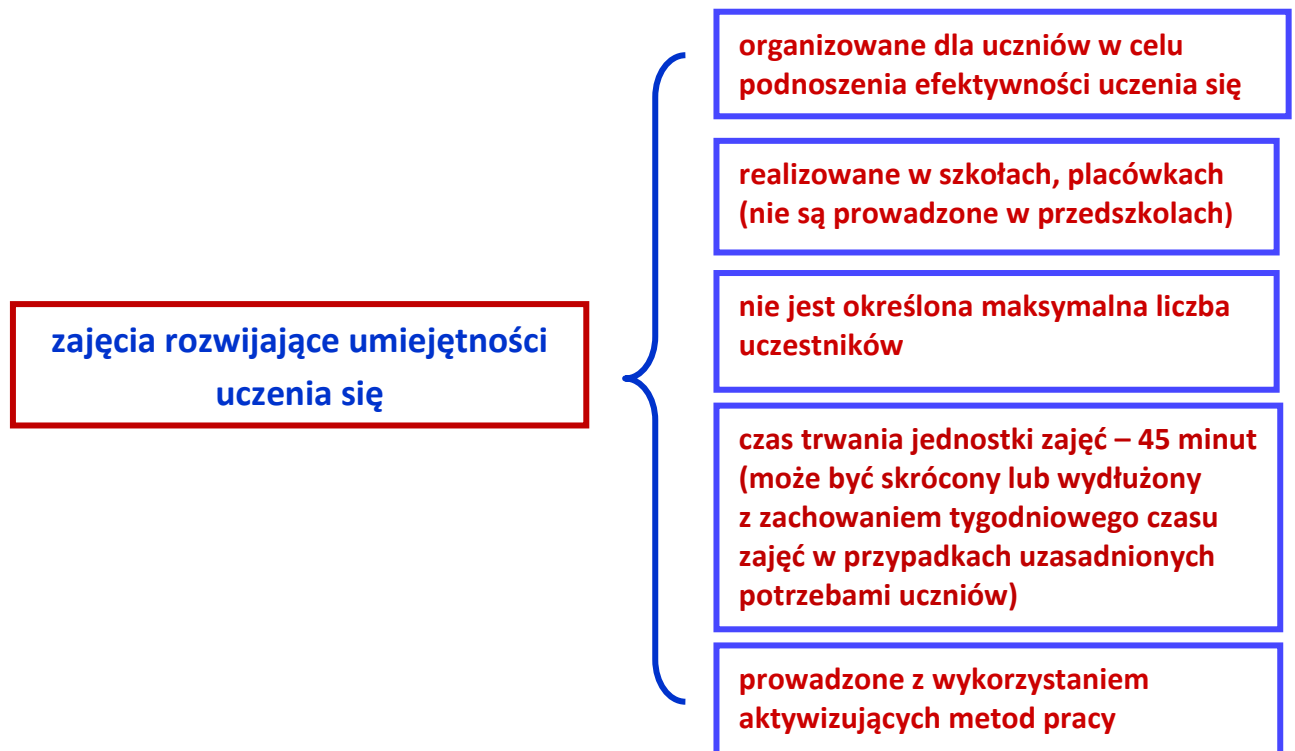
IV.1. Zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się - Hanna Derewlana, Agnieszka Kacprzak

Nowa forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej – zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się wychodzi naprzeciw potrzebom dzieci i młodzieży w zakresie zdobycia kompetencji składających się na samodzielne uczenie, by poradziły sobie we współczesnym świecie z intensywnymi zmianami cywilizacyjnymi, zachodzącymi w sferze społecznej i ekonomicznej - wynikającymi z szybkiego rozwoju nauki i techniki oraz funkcjonowania w cyfrowej rzeczywistości. Strumienie docierających do ucznia informacji wymagają umiejętności dokonywania ich selekcji, wyboru, przetwarzania oraz łączenia z już posiadanym doświadczeniem. Nowe odkrycia i badania dewaluuja bieżącą wiedzę, do której uczyć się ma coraz szybszy dostęp z różnorodnych źródeł, już nie tylko podczas zajęć szkolnych. Uczenie się ma miejsce przez cały czas, w każdym środowisku, w różnych interakcjach z podmiotami tego procesu. Ma to wpływ na postrzeganie jednostki jako osoby „**uczącej się przez całe życie**”, której celem jest nie tylko nowa wiedza, ale także weryfikacja jej z wcześniejszymi doświadczeniami, zastosowanie w różnych kontekstach (początkowo edukacyjnych, następnie zawodowych) np. w realizacji własnych rozwiązań, przy osiągnięciu celów życiowych.

Priorytetem w edukacji staje się więc kształtowanie i rozwijanie u uczniów **umiejętności uczenia się**, która zwiększy efektywność ich działań i zapewni sukces nie tylko na bieżącym etapie edukacji, ale również w przyszłości. Znalazło to odzwierciedlenie w wielu aktach prawnych między innymi w Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady (18.12.2006 r.) dla państw członkowskich, poprzez umiejscowienie wyżej wymienionej umiejętności wśród 8 kompetencji kluczowych. Podkreślono również jej rangę i znaczenie w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego, zaliczając ją do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez uczniów. W dokumencie tym umiejętność uczenia się przedstawiona jest jako „sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywanie swoich zainteresowań i przygotowanie do dalszej edukacji”.

Zadaniem wszystkich nauczycieli jest **tworzenie środowiska sprzyjającego samodzielnemu uczeniu się dzieci i młodzieży**, w oparciu o wiedzę dotyczącą funkcjonowania mózgu, zdiagnozowane style poznawcze, profile inteligencji uczniów oraz dostosowane do nich indywidualne strategie działań edukacyjnych. Obserwacje pedagogiczne podczas bieżącej pracy mają na celu zidentyfikowanie uczniów, którzy wymagają dodatkowego wsparcia nauczycieli w kontekście rozwijanej umiejętności ze względu na różnice w doświadczeniach zgromadzonych w trakcie wcześniejszej edukacji, potrzebach lub możliwościach psychofizycznych. Powinno ono być udzielane w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej w trakcie bieżącej pracy, w ramach zintegrowanych działań wychowawców grup wychowawczych, nauczycieli i specjalistów, a w przypadku konieczności wzmocnienia oddziaływań **w celu efektywniejszego rozwoju kompetencji oraz potencjału ucznia lub poprawy jego funkcjonowania**, również podczas realizacji nowej formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej jaką są zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się.

1. Założenia prawne dotyczące realizacji zajęć rozwijających umiejętności uczenia się

Ważne!

- W przepisach nie określono maksymalnej **liczby uczestników** (inaczej niż przypadku pozostałych form pomocy-psychologicznej) – oznacza to, że **decyzję** w tej kwestii podejmuje dyrektor wspólnie z prowadzącym zajęcia.
- **Grupy mogą składać się** z różnej liczby uczniów w zależności od ich potrzeb i możliwości psychofizycznych, rozwiązywanych problemów, warunków organizacyjnych, np. dostępu do urządzeń multimedialnych, wielkości przestrzeni, w której się odbywają, wybranej wiodącej formy zajęć czy metody ich realizacji.
- Istotne jest, aby stworzyć uczestnikom **optymalne warunki** do realizacji zaplanowanych działań.
- Zajęcia mogą skupiać uczestników z tej samej grupy/klasy, ale również z różnych grup/klas, gdy potrzeby uczniów wymagają podobnego obszaru wsparcia, czy przygotowania ich do stosowania konkretnej techniki/metody.
- **Czas trwania jednostki zajęć** (ustalony na 45 minut) może zostać wydłużony lub skrócony np. ze względu na aktywność ucznia/grupy, potrzebę dłuższego treningu, zakończenia działań w zakresie rozwiązywanego problemu, czy ćwiczonej umiejętności, itp.
- Wskazanie na **stosowanie metod aktywizujących** determinuje dobór strategii, technik, metod, zadań przez prowadzącego, sposób organizacji zajęć (np. uwzględnienie oprócz działań indywidualnych pracy w parach, małych grupach, zespołach zadaniowych), postawę nauczyciela, która ma zagwarantować, by aktywną stroną był uczeń.

2. Kto może prowadzić zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się?

Zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się mogą prowadzić nauczyciele/wychowawcy grup wychowawczych/specjaliści zatrudnieni w szkole, np.:

- nauczyciel przedmiotu,
- wychowawca grup wychowawczych,
- psycholog,
- pedagog, pedagog specjalny,
- terapeuta z zakresu terapii pedagogicznej,
- trenerzy programów zorientowanych na zwiększenie efektywności uczenia się, trenerzy konkretnych metod i technik np.: mnemotechnik, szybkiego czytania, efektywnej nauki,
- ...

Ważne!

Dyrektor szkoły, placówki dokonuje wyboru osoby/osób prowadzących zajęcia, kierując się ich zasobami: ukończonymi formami doskonalenia, dodatkowymi kwalifikacjami (np. studia z zakresu neurodydaktyki, coachingu), doświadczeniami z zakresu stosowania różnorodnych metod aktywizujących, **odpowiednimi do prowadzenia tego typu zajęć.**

3. Jakie komponenty umiejętności uczenia się mogą być kształtowane i rozwijane podczas zajęć?

Po rozpoznaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz wiedzy i doświadczeń uczestników związanych z procesem uczenia się prowadzący zajęcia ustala umiejętności, postawy, które należy u nich rozwijać/kształtować. Do szerokiego katalogu komponentów uczenia się (który jest listą otwartą), należą np.:

- świadomość swoich mocnych i słabych stron, zainteresowań, dążeń, preferowanych sposobów uczenia się,
- motywacja wewnętrzna,
- samodzielność w planowaniu, organizowaniu, podejmowaniu działań zmierzających do zwiększenia skuteczności własnego uczenia się,
- gospodarowanie czasem,
- odpowiedzialność za własny rozwój,
- gotowość do badania, odkrywania nowej wiedzy i jej praktycznego zastosowania w różnych kontekstach,
- aktywność intelektualna, w tym procesy poznawcze: klasyfikowanie, analizowanie, uogólnianie, abstrahowanie, pamięć, uwaga,
- analiza informacji i ich selekcja oraz wybór w zależności od celu,
- rozwiązywanie problemów,
- redagowanie notatek,
- wykorzystywanie informacji zwrotnej do samooceny i ustalania dalszej drogi działania,
- gotowość do uczenia się na błędach, ponoszenia porażek, dostrzegania postępu,

- inne ...

Ważne!

W ramach zajęć uczestnicy powinni poznać także techniki i metody aktywizujące, sposoby ich zastosowania w praktyce oraz doświadczyć i przekonać się, które z nich są najskuteczniejsze w kontekście indywidualnych predyspozycji, stylu uczenia się, profilu inteligencji konkretnego ucznia.

4. Kto powinien być adresatem zajęć?

Zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się są przeznaczone dla dzieci i młodzieży, wykazującej:

- niewystarczający poziom kompetencji w zakresie uczenia się, w tym braki, trudności w zakresie np. planowania/organizacji pracy, doboru metod i technik uczenia się,
- osiągającej wyniki w nauce, nieadekwatne do swoich możliwości i wkładanego wysiłku,
- stwierdzone przez nauczyciela na podstawie obserwacji pedagogicznej podczas bieżącej pracy, mimo wdrożenia podczas codziennej edukacji dostosowań, uwzględniających indywidualne potrzeby rozwojowe oraz możliwości psychofizyczne ucznia. Wskazane jest poszerzenie zakresu form i metod pracy, sprzyjających rozwojowi umiejętności uczenia się.

5. Co może zwiększyć skuteczność prowadzonych zajęć, a w konsekwencji efektywność uczenia się dzieci i młodzieży?

Podpowiedzią może być lista wymienionych czynników, które mają wpływ na uzyskiwanie osiągnięć przez uczniów w zakresie samodzielnego uczenia się:

1. **Wiedza dotycząca predyspozycji składających się na indywidualny sposób uczenia się uczestników zajęć** – powinien ją posiadać zarówno prowadzący, jak i uczeń (przekazana w przystępny i zrozumiały dla niego sposób) oraz wynikające z niej konsekwencje dla zwiększenia efektywności uczenia/uczenia się:
  - styl uczenia się – istotne jest znalezienie odpowiedzi na pytania: Jakie preferencje w tym zakresie ma uczeń? Który zmysł jest u niego dominujący, z którego korzysta najczęściej przy odbieraniu, przekazywaniu, zapamiętywaniu informacji oraz działaniu? Wiedza ta umożliwi nauczycielowi dostosowanie sposobów pracy do dominującego stylu uczenia się ucznia. Prowadzący zajęcia ma możliwość wspierania każdego uczestnika w odkrywaniu i budowaniu własnej wiedzy, dotyczącej tego, co mu pomaga, a co przeszkadza w uczeniu się – czyli jego indywidualnych drogowskazów do skutecznego działania. Efektem tego może być bank wskazówek, ukierunkowanych na samodzielne uczenie się, uwzględniających przejawianą modalność: wzrokową, słuchową, czuciową czy kinestetyczną. Poprzez takie postępowanie młody człowiek pozna swoje najskuteczniejsze superłącze edukacyjne (zmysłu z mózgiem). Ważne jest także, by nauczyciel nie narzucał własnego stylu uczenia się uczniom (konieczne jest zachowanie polisensoryczności podczas zajęć grupowych),

- dominująca półkula mózgowa – pomimo tego, iż zazwyczaj któraś z półkul, logiczna lub emocjonalna, jest u każdego uczącego się dominująca i częściej wykorzystywana, to działania nauczyciela powinny być skierowane na ich synchronizację. Zapewni to aktywność całego mózgu w procesie zapamiętywania i odtwarzania informacji, np. poprzez łączenie działań logicznych/językowych z artystycznymi/kreatywnymi/emocjonalnymi (charakterystyczne przy stosowaniu technik szybkiego zapamiętywania),
- niepowtarzalny profil inteligencji – warto ustalić, które z inteligencji (językowa, matematyczno-logiczna, przyrodnicza, muzyczna, wizualno-przestrzenna, ruchowa, interpersonalna, intrapersonalna) są bardziej, a które mniej rozwinięte u ucznia. Tworzy to obraz jego mocnych i słabych stron. Ukazuje preferowany sposób działania. Profil ten jest dynamiczny, ulega w trakcie uczenia/uczenia się zmianom, dzięki podejmowanym ćwiczeniom. W celu rozwijania umiejętności uczenia się wskazane jest wypracowanie z konkretnym uczniem katalogu propozycji, w których za pomocą inteligencji u niego dominującej będzie wspierana słabiej rozwinięta, np.:
  - dobrze rozwinięta inteligencja językowa, słabiej logiczno-matematyczna – tworzenie, czytanie bajek/opowiadań matematycznych przez ucznia i na ich podstawie rozwiązywanie zadań tekstowych i ćwiczenie sprawności rachunkowej,
  - dobrze rozwinięta inteligencja muzyczna słabiej językowa – uczenie się recytacji tekstu literackiego z wykorzystaniem rapowania,
  - dobrze rozwinięta inteligencja logiczno-matematyczna słabiej przyrodnicza – włączanie do zajęć o tematyce przyrodniczej, geograficznej: gier logicznych, łamigłówek, zagadek, uczenie przez rozwiązywanie problemów, zachęcanie do zadawania pytań, wykorzystywanie działań polegających na grupowaniu według jakiejś zasady, cechy, szeregowaniu, wnioskowaniu.

Ważne!

- Pozyskane informacje o stylu poznawczym, profilu inteligencji ucznia i wynikające z nich wskazania do uczenia się przyczynią się do tego, że proces ten będzie przebiegał efektywniej, i sprawi uczestnikom większą radość.
  - Wiedzę o indywidualnych predyspozycjach dzieci i młodzieży uzyska prowadzący zajęcia w ramach obserwacji pedagogicznej podczas różnych sytuacji szkolnych czynionych osobiście i przez innych nauczycieli/wychowawców grup wychowawczych/specjalistów.
  - Wyniki obserwacji mogą być uzupełnione przez analizę dokumentów, wytworów ucznia, można także wykorzystać ogólnodostępne narzędzia badawcze, np.: Kwestionariusz inteligencji wielorakiej Howarda Gardnera, Skala profilu inteligencji „Wachlarz możliwości” (dla wszystkich grup wiekowych, także dla nauczyciela, rodzica) w: „Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka” A. Kopik, M. Zatorska, Kwestionariusz do badania Wielorakich Typów Inteligencji (MI) w: „Przyspieszone uczenie się w klasie” A. Smith, liczne testy do rozpoznawania stylu uczenia się na stronach internetowych do wyboru w zależności od grupy wiekowej.
2. **Wiedza i postawy nauczycieli:**
- z zakresu psychologii rozwojowej – dotycząca specyfiki i dynamiki etapów rozwoju poznawczego (myślenia, funkcji percepcyjno-motorycznych, uwagi, pamięci, mowy), rozwijania czynności intelektualnych stosowanych w poznawaniu i rozumieniu otaczającego świata (analiza, synteza, porównywanie, abstrahowanie, uogólnianie, klasyfikowanie, szeregowanie, wnioskowanie) charakterystycznych dla danego wieku.

Zagwarantuje to świadome zarządzanie procesem uczenia się uczniów oraz budzenie u nich świadomości własnych procesów poznawczych,

- z zakresu funkcjonowania mózgu oraz praktyczne wykorzystanie między innymi do: tworzenia sytuacji edukacyjnych charakteryzujących się tym, co nowe, ważne, zaskakujące, oryginalne, wywołujące emocje i zainteresowanie ucznia, eliminowania nudy, powtarzalności (np. podobne zadania, ta sama przestrzeń, te same środki dydaktyczne), stosowania zadań na głębokie przetwarzanie (wymagających aktywności ucznia), zadbania o relacje z rówieśnikami i osobami dorosłymi,
- z zakresu dydaktyki i metodyki, dotycząca zasad i warunków tworzenia okazji edukacyjnych, wpływających na optymalne zaplanowanie i wdrożenie działań przeznaczonych dla uczestników zajęć z wykorzystaniem metod i technik skutecznych w rozwijaniu ich umiejętności uczenia się,
- gotowość dostosowania własnego stylu kierowania do sytuacji edukacyjnej (treści, czasu, potrzeb, oczekiwań) i stopnia dojrzałości uczniów, ze względu na doświadczalny charakter uczenia się dominujący styl kierowania powinien polegać na przyjmowaniu przez nauczyciela funkcji towarzyszącej młodemu człowiekowi w procesie tworzenia własnej wiedzy,
- postawa nauczycieli cechująca się: twórczością, pomysłowością, chęcią poszukiwania i badania szybko zmieniającej się rzeczywistości (w kontekście nastawienia do rozwiązywania problemów), aktywnym słuchaniem, otwartością na potrzeby uczestników, przyzwoleniem na popełnianie błędów (uczenie się na błędach), stosowaniem wzmocnień pozytywnych, dynamizmem w działaniu.

3. Uświadamianie celu uczenia się i kryteriów osiągnięcia sukcesów

- zapoznajanie uczniów z sensem i celami uczenia się (np. przy planowaniu własnej pracy, zapoznawaniu się z nowym zagadnieniem), ze szczególnym uwzględnieniem praktycznego wymiaru pozyskanej wiedzy i ukształtowanych umiejętności. Cele powinny być zrozumiałe dla ucznia, akceptowane przez niego i dlatego nie zawsze będą tożsame z celami nauczyciela,
- przedstawianie kryteriów sukcesu (nadrzędnej wiadomości, umiejętności w ciągu danego etapu procesu dydaktycznego), by uczeń wiedział, na co zwrócić uwagę w czasie drogi do osiągnięcia sukcesu.

4. Bieżące monitorowanie postępów uczniów poprzez:

- analizowanie sukcesów, braków/luk/trudności, przekazywanie wniosków w formie informacji zwrotnych – wskazywanie mocnych i słabych stron oraz sposobów poprawy, dalszej drogi rozwoju,
- zachęcanie do stosowania samooceny i oceny koleżeńskiej.

5. Stosowanie zróżnicowanych form w zakresie organizacji działań i ich realizacji np.:

- uczenie się wzajemne w parach, grupach,
- uczeń w roli eksperta – samodzielne prowadzenie zajęć, prezentowanie zainteresowań, pomoc koleżeńska,
- metoda odwróconej lekcji – uczniowie w odpowiednim dla siebie czasie i tempie pracy samodzielnie (wskazówki nauczyciela w zależności od potrzeb ucznia) przygotowują informacje, materiały w formie: mini-wykładów, prezentacji, filmów itp. na zajęcia, prezentują je, nauczyciel przygotowuje ćwiczenia praktyczne, dzięki

którym wiedza uczestników jest weryfikowana, porządkowana i uzupełniana, a umiejętności rozwijane lub utrwalane,

- uczenie się w „otwartych przestrzeniach edukacyjnych” poza murami szkoły,
- konstruowanie nowej wiedzy na drodze doświadczeń, eksperymentów oraz poszukiwanie jej zastosowań,
- indywidualne lub grupowe projekty edukacyjne.

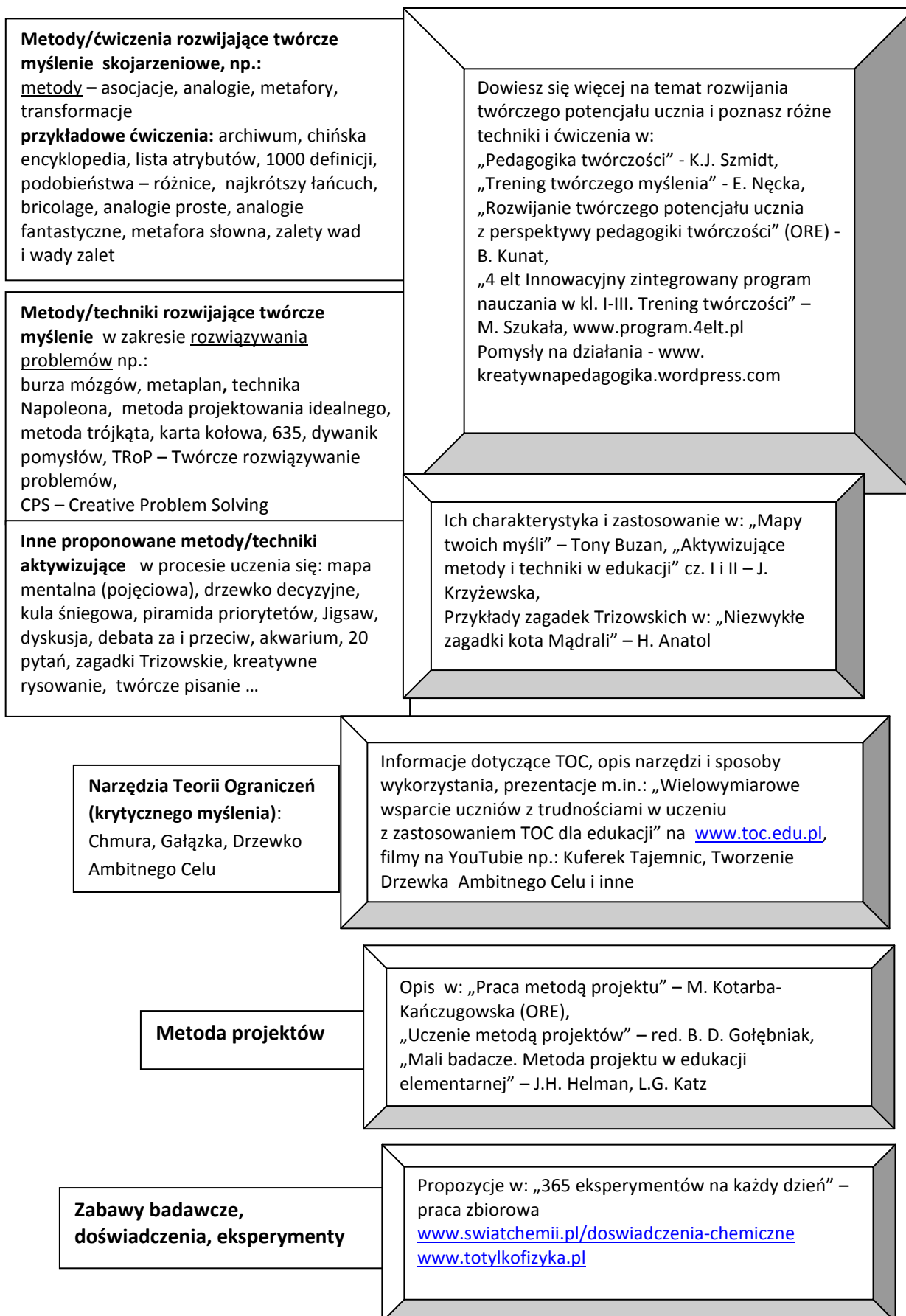
6. Różnorodność propozycji ułatwiających uczniom przechowywanie informacji i ich odtwarzanie (personalizacja - możliwość wyboru przez uczestnika najefektywniejszych dla siebie):

- włączanie zadań na głębokie przetwarzanie (np.: przekształcanie tekstu przy przepisywaniu, tworzenie opowiadań twórczych, rozwiązywanie problemów, udzielanie odpowiedzi na pytania otwarte, argumentowanie różnych stanowisk, itp.) – znacząca ich przewaga nad zadaniami receptywnymi i reprodukcyjnymi (np.: połącz, przyporządkuj, podkreśl, pytania zamknięte),
- powtarzanie, ale na różne sposoby np.: odtwarzanie informacji do zapamiętania innym tonem głosu, ze zmianą tempa, śpiewając, zapisując za pomocą symboli, dodając element ruchu,
- łączenie z innymi treściami np.: szukanie matematyki w życiu codziennym (odnajdywanie figur geometrycznych w architekturze),
- kreowanie obrazów w wyobraźni – wizualizacja, szukanie skojarzeń,
- podkreślanie, zaznaczanie informacji ważnych dla czytającego/uczącego się w dogodny dla niego sposób,
- redagowanie notatek w różnych formach, np.: z wykorzystaniem metod/technik aktywizujących tj. mapa myśli (mapa pojęciowa), rybi szkielet, promyczkowe uszeregowanie, teczek tematycznych w postaci lapbooka, narzędzia TOC – gałązka i innych.

7. Stosowanie ćwiczeń na koncentrację uwagi o charakterze fizycznym lub umysłowym, w celu wzmocnienia lub utrzymania uwagi podczas uczenia się. Wśród szerokiej oferty warto uwzględnić propozycje zabaw i ćwiczeń: oddechowych, graficznych, z wykorzystaniem muzyki i ruchu, aktywnego słuchania, gry planszowe (np. szachy), gry zręcznościowe (np. z żonglowaniem), zabawy sygnalizacyjne. Poznane ćwiczenia uczeń może wykorzystać podczas uczenia się w środowisku pozaszkolnym.

8. Oferta różnorodnych technik/metod/grup ćwiczeń, z przewagą aktywizujących.

Przykładowe propozycje metod/technik aktywizujących do wykorzystania podczas zajęć:

9. *Dbłość o higienę pracy umysłowej* - uwzględnienie:

- czynników zewnętrznych, np.: oświetlenie, porządek, miejsce do pracy, ograniczenie rozpraszających bodźców,
- sposobu uczenia się, np.: przerwy dostosowane do możliwości ucznia, stosowanie relaksacji jako reagowanie na przemęczenie, przeplatanie zadań ze względu na różny wkład wysiłku intelektualnego,
- czynników wewnętrznych, np.: motywacja, stan zdrowia, sprawność wzroku, słuchu.

10. *Współpraca z:*

- rodzicami uczniów,
- poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i specjalistycznymi,
- placówkami doskonalenia nauczycieli,
- innymi szkołami i placówkami,
- organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami np.: muzea, biblioteki, domy kultury, kluby dyskusyjne, ośrodki ekologiczno-przyrodnicze, świetlice środowiskowe, Uniwersytety Dziecięce przy wyższych uczelniach...